

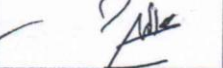
سلام الافضل

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای یوسف پورحیدری

تحت عنوان: بررسی و نقد آرای شوقی ضیف در تسهیل نحو عربی

را از نظر شکل (فرم) و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای دریافت درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

ردیف	اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱	استاد راهنما	دکتر عیسی متقی زاده	استادیار	
۲	استاد مشاور	دکتر کبری روشنفکر	استادیار	
۳	نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر خلیل پروینی	دانشیار	
۴	استاد ناظر	دکتر خلیل پروینی	دانشیار	
۵	استاد ناظر	دکتر عبدالحسین فقهی	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به « دفتر نشر آثار علمی » دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند: « کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته: زبان و ادبیات عربی است که در سال: ۱۳۸۸، در دانشکده: علوم انسانی، دانشگاه: تربیت مدرس به راهنمایی: جناب آقای دکتر عیسی متقی زاده، مشاوره: سرکار خانم دکتر کبری روشنفکر از آن دفاع شده است ».

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینههای انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به « دفتر نشر آثار علمی » دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب: یوسف پورحیدری دانشجوی رشته: زبان و ادبیات عربی
مقطع: کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: یوسف پورحیدری

تاریخ و امضا: ۸۸/۱۲/۲۴

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه می باشد، باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

۸۸/۱۲/۲۴

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات عربی

عنوان پایان نامه:

بررسی و نقد آراء شوقی ضیف در تسهیل نحو عربی

نگارنده:

یوسف پورحیدری

استاد راهنما:

دکتر عیسی متقی زاده

استاد مشاور:

دکتر کبری روشنفکر

سپاس خداوند بی‌همتایی که در تمام لحظات زندگی دست‌های لطف و منتش بر سرم سایه افکن بود.

با تشکر از تمام استادانی که راه علم را برایم هموار کردند.

خصوصاً استاد راهنمای محترم جناب آقای دکتر متقی زاده و استاد مشاور محترم سرکار خانم دکتر روشنفکر که با راهنمایی و مشاوره‌های ارزشمند خود مرا در ثمر رساندن این پایان‌نامه یاری نمودند.

و تشکر از استاد بزرگوار دکتر خلیل پروینی که با داوری گرانقدر خود، سعی در به کمال رساندن این تحقیق داشتند.

و با تشکر از همه دوستانی که مرا در نگارش این اثر یاریگر بودند.

چکیده:

تسهیل نحو در عصر جدید حاصل شکوه از دشواری نحو، کاربردی نبودن قواعد و حرکت‌های ضد فرهنگی در محو عناصر اصلی زبان یعنی اعراب و خط می‌باشد. دشواری نحو خود ناشی از پر و بال دادن قواعد نحوی به علت اجتهاد و استنباط شخصی هر نحوی در این دانش و عدم مدیریت صحیح در جمع آوری اطلاعات نحوی بود. البته وجود قبائل مختلف با لهجه‌های مخصوص به خود، هم در این زمینه سهیم بود و شاید خودنمایی نحویان جدید در شناساندن خویش در بین دیگر نحویان نیز بی‌تأثیر نبوده باشد.

از دیر باز تا کنون، دانشمندان زیادی با مشاهده این مشکلات، پا به عرصه تسهیل قواعد نحوی نهادند و پیشنهادهای را برای هر چه آسانتر شدن قواعد، ابراز نمودند تا اینکه کار به فرهنگستان‌های زبان عربی کشیده شد که در آن، کمیته‌هایی به طور گروهی به کار آسان سازی نحو مشغول شدند. شوقی ضیف هم به عنوان یکی از اعضای فرهنگستان زبان و ادبیات عرب در کشور مصر، با تألیف آثاری به آسان سازی نحو روی آورد و طرح‌هایی بدین منظور به این فرهنگستان ارائه کرد.

این پژوهش می‌کوشد به روش توصیفی-تحلیلی به بررسی آراء تسهیلی شوقی ضیف بپردازد. وی بیشتر دیدگاه‌های تسهیلی خود را در دو کتاب «مدخل الردّ علی النحاة» و «تجدید النحو» بیان داشته است. آنچه که از تسهیل در نزد ضیف برداشت می‌شود، ادغام، انتقال و حذف برخی از قواعد است.

کلید واژگان: پیچیدگی نحو، تسهیل نحو، تجدید نحو، ابن مضاء قرطبی، شوقی ضیف.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات، مفاهیم و تعاریف

مقدمه.....	۲
۱ - ۱ - بیان مسأله.....	۴
۱ - ۲ - سؤالات تحقیق.....	۶
۱ - ۳ - فرضیه‌ها.....	۶
۱ - ۴ - پیشینه تحقیق.....	۷
۱ - ۵ - اهداف تحقیق.....	۸
۱ - ۶ - روش تحقیق.....	۸
۱ - ۷ - پدیده لحن.....	۹
۱ - ۸ - دلیل پیدایش علم نحو.....	۱۱
۱ - ۹ - تعریف نحو.....	۱۶
۱ - ۱۰ - دلایل پیچیده شدن نحو.....	۱۹
۱ - ۱۱ - تسهیل در لغت و اصطلاح.....	۲۱
نتیجه‌گیری فصل اول.....	۲۳

فصل دوم: نقش ابن مضاء قرطبی در تسهیل نحو عربی

۲ - ۱ - تسهیل نحو قبل از ابن مضاء قرطبی.....	۲۵
--	----

- ۲ - ۲ - ابن مضاء قرطبی و تسهیل نحو ۲۹
- ۲ - ۳ - آرای نحوی ابن مضاء ۳۰
- ۲ - ۳ - ۱ - دعوت به کنار گذاشتن نظریه عامل ۳۲
- ۲ - ۳ - ۲ - دعوت به کنار گذاشتن علل دوم و سوم ۳۳
- ۲ - ۳ - ۳ - دعوت به کنار گذاشتن قیاس ۳۵
- ۲ - ۳ - ۴ - دعوت به کنار گذاشتن تمارین غیر کاربردی ۳۶
- ۲ - ۳ - ۵ - دعوت به کنار گذاشتن هر چیزی که در گفتار سودی ندارد ۳۸
- ۲ - ۳ - ۶ - اعتراض به تقدیر گرفتن عوامل محذوف ۳۸
- ۲ - ۳ - ۷ - اعتراض به تقدیر گرفتن متعلقات مجرورات ۴۰
- ۲ - ۳ - ۸ - اعتراض به تقدیر دانستن ضمایر مستتر در مشتقات ۴۱
- ۲ - ۳ - ۹ - اعتراض به تقدیر دانستن ضمایر مستتر در افعال ۴۲
- ۲ - ۴ - تأثیر ابن مضاء بر دیگر نحویان اندلس ۴۳
- نتیجه‌گیری فصل دوم ۴۸

فصل سوم: اصول نظری شوقی ضیف در تسهیل نحو

- ۳ - ۱ - حرکت تسهیل نحو در دوره معاصر ۵۰
- ۳ - ۲ - زندگی شوقی ضیف ۵۱
- ۳ - ۳ - اصول تسهیلی شوقی ضیف در مدخل الردّ علی النحاة ۵۴
- ۳ - ۳ - ۱ - اصل اول: انصراف از نظریه عامل ۵۴
- ۳ - ۳ - ۲ - اصل دوم: منع تأویل و تقدیر در ساختارها و جمله‌ها ۵۶
- ۳ - ۴ - اصول تسهیلی شوقی ضیف در کتاب تجدید النحو ۶۰

- ۳ - ۴ - ۱ - اصل اول: باز گرداندن نظم و ترتیب به مباحث نحو..... ۶۱
- ۳ - ۴ - ۲ - اصل دوم: الغای اعراب تقدیری و اعراب محلی..... ۶۲
- ۳ - ۴ - ۳ - اصل سوم: اعراب وسیله‌ای برای تصحیح گفتار..... ۶۴
- ۳ - ۴ - ۴ - اصل چهارم: وضع قوانین و تعریف‌های دقیق..... ۶۵
- ۳ - ۴ - ۵ - اصل پنجم: حذف زوائد بسیار..... ۶۶
- ۳ - ۴ - ۶ - اصل ششم: افزوده‌های گوناگون..... ۶۷
- ۳ - ۵ - تطبیق دیدگاه‌های تسهیلی شوقی ضیف در قواعد صرفی و نحوی..... ۶۸
- ۳ - ۵ - ۱ - تصریف فعل و انواع حروف..... ۶۸
- ۳ - ۵ - ۲ - تصریف اسم..... ۶۹
- ۳ - ۵ - ۳ - کلمات مرفوع..... ۶۹
- ۳ - ۵ - ۴ - کلمات منصوب..... ۷۰
- ۳ - ۵ - ۵ - مکمل مباحث صرفی و نحوی..... ۷۱
- ۳ - ۵ - ۶ - افزوده‌های گوناگون..... ۷۱
- نتیجه‌گیری فصل سوم..... ۷۳

فصل ۴: بررسی و نقد دیدگاه‌های تسهیلی شوقی ضیف

- ۴ - ۱ - بررسی و نقد دیدگاه‌های شوقی ضیف در مدخل الردّ علی النحاة..... ۷۶
- ۴ - ۱ - ۱ - اصل اول: انصراف از نظریه عامل..... ۷۷
- ۴ - ۱ - ۲ - اصل دوم: منع تأویل و تقدیر در ساختارها و جمله‌ها..... ۸۰
- ۴ - ۲ - بررسی و نقد دیدگاه‌های شوقی ضیف در کتاب تجدید النحو..... ۸۳
- ۴ - ۲ - ۱ - بازگرداندن نظم و ترتیب به مباحث نحو..... ۸۴

- ۸۵..... ۴ - ۲ - ۱ - ۱ - کان و اخوات آن
- ۸۸..... ۴ - ۲ - ۱ - ۲ - ما شبیه به لیس و اخوات آن
- ۹۰..... ۴ - ۲ - ۱ - ۳ - اِنّ و اخواتش، و لا نفی جنس
- ۹۱..... ۴ - ۲ - ۱ - ۴ - کاد و اخوات آن
- ۹۳..... ۴ - ۲ - ۱ - ۵ - ظنّ و اخوات آن
- ۹۴..... ۴ - ۲ - ۱ - ۶ - اعلم و اخوات آن
- ۹۴..... ۴ - ۲ - ۱ - ۷ - تنازع
- ۹۵..... ۴ - ۲ - ۱ - ۸ - اشتغال
- ۹۷..... ۴ - ۲ - ۱ - ۹ - تمییز
- ۹۹..... ۴ - ۲ - ۱ - ۱۰ - تحذیر و اغراء
- ۱۰۰..... ۴ - ۲ - ۱ - ۱۱ - منادی
- ۱۰۱..... ۴ - ۲ - ۱ - ۱۲ - اضافه و توابع
- ۱۰۱..... ۴ - ۲ - ۲ - اعراب‌های تقدیری و محلی
- ۱۰۴..... ۴ - ۲ - ۳ - اعراب و تصحیح گفتار
- ۱۰۷..... ۴ - ۲ - ۴ - حذف زوائد
- ۱۰۹..... ۴ - ۳ - بررسی و نقد دیدگاه‌های تسهیلی شوقی ضیف در تطبیق قواعد
- ۱۰۹..... ۴ - ۳ - ۱ - تلفظ کلمه و انواع فعل‌ها
- ۱۱۲..... ۴ - ۳ - ۲ - انواع اسم
- ۱۱۷..... ۴ - ۳ - ۳ - مرفوعات
- ۱۲۰..... ۴ - ۳ - ۴ - منصوبات

۱۲۱	..... ۴ - ۳ - ۵ - تکمله‌های مباحث
۱۲۱	..... ۴ - ۳ - ۶ - اضافات
۱۲۷	..... نتیجه‌گیری و پیشنهاد
۱۳۴	..... فهرست منابع و مراجع
۱۴۱	..... خلاصه پایان‌نامه به زبان عربی
۱۴۹	..... چکیده انگلیسی

فصل اول: کلیات، مفاهیم و تعاریف

مقدمه

علم نحو در ابتدا متوجه نحو کاربردی و رایج در میان جامعه بود یعنی این علم بعد از رواج اشتباهات گفتاری در میان اعراب، بنیان نهاده شد تا وسیله‌ای باشد که با کمک آن بشود گزئی‌های زبان را راست کرد یا مانع از ورود این کژی‌ها شد نه اینکه خود هدفی مقدس باشد. اما تسهیل نحو، بیشتر متوجه نحو نظری یا مکتوب و البته محبوس در بین کتاب‌های نحوی است. یعنی تسهیل، خواهان حذف علت‌های نظری و غیر کاربردی‌ایی است که نحویان گذشته کتاب‌های خود را از آن انباشتند. موضوع تسهیل نحو، حذف زوائدی است که در زبان گفتاری هیچ کاربردی ندارد و کمترین کمکی در تصحیح گفتار نمی‌کند. هدف تسهیل، بازگرداندن علم نحو به مسیر اصلی و نخستین خود است.

اما این علم با گذشت زمان از زبان مردم جدا گشت و مسیری به جز مسیر سابق خود را پیمودن گرفت و علت آن رواج تعلیل در نوع گفتار عرب، از جانب نحویان بود. نحویان، عرب را به عنوان عاملی زنده و ناطق کنار زدند و در کتاب‌های خود عوامل و علت‌هایی را ذکر کردند که با علم زبانشناسی و حتی با هدف اولیه نحو هیچ تناسبی نداشت. دو کتاب « علل فی النحو » الوراق و

«العوامل المائة» عبدالقاهر جرجانی از این نوعند. کاش ما هر چیزی را با نام علم قبول نمی‌کردیم و بدون در نظر گرفتن هیچ قداستی برای شخصیت افراد در عرصه علم، به نقد و بازنگری بی‌تعصبانه این نوع کتاب‌ها می‌پرداختیم تا این خود، ما را در رسیدن به مقصود یعنی آسان‌سازی نحو و مهمتر از آن چشیدن شیرینی‌های قرآن از کانال نحوی متناسب با کلام عرب رهنمود می‌ساخت.

موضوع تسهیل نحو در ابتدا، توسط استاد بزرگوارم دکتر متقی زاده در درس نحو به عنوان یکی از موضوعات تحقیق سر کلاس پیشنهاد شد و من برای اولین بار از طریق ایشان با این موضوع آشنا شدم. در حین جستجو در سایت‌های اینترنتی و پیدا کردن موضوع برای این تحقیق، متوجه شدم که شوقی ضیف هم یکی از دانشمندان معاصر است که به امر تسهیل توجه ویژه داشته است. با مطرح کردن این مطلب در گروه، پروپوزال خود را با عنوان «بررسی و نقد آراء شوقی ضیف در تسهیل نحو عربی» آغاز کردم که پس از تصویب آن از جانب گروه، به جمع‌آوری مطالب پرداختم. البته علاقه شخصی بنده نسبت به صرف و نحو عربی نیز مزید علت انتخاب این پایان‌نامه نحوی بود.

مهمترین مشکلی که در طول جمع‌آوری مطلب با آن روبه‌رو بودم، کمبود منابع کافی، کتابهای شوقی ضیف و نقد کامل و صحیح از جانب نقادان عرب بود. در این پایان‌نامه در ابتداء تاریخچه بنیان و پیشرفت نحو، به عنوان مقدمه‌ای برای یک پایان‌نامه نحوی و به عنوان مقدمه‌ای برای روی آوردن به امر آسان‌سازی نحو، بیان شده است. در این فصل نشان داده شده است که چگونه نحو به دست نحویان، گسترده و پیچیده گشت و در فصل دوم دیدگاه‌های ابن مضاء قرطبی باز هم به عنوان رساترین صدا در امر تسهیل و هم به عنوان شخصیتی که شوقی ضیف از آن متأثر بوده است بیان شده است تا خواننده با خواندن فصل دوم و آگاهی از دیدگاه‌های ابن مضاء، میزان تأثرات ضیف از ابن مضاء برایش آشکار گردد. فصل سوم فقط آراء شوقی ضیف آورده شده است تا خواننده قبل از ورود به موضوع نقد دیدگاه‌ها، یک شناخت مجمل نسبت به دیدگاه‌های جناب شوقی ضیف پیدا کند و در

فصل آخر این دیدگاه‌ها در حدّ توان و با استناد به نقد منتقدان معاصر مورد بررسی و نقد قرار گرفته است.

۱-۱ - بیان مساله:

لحن یا اشتباه در گفتار اولین جرقه‌ای بود که عرب را به فکر پاسداشت زبان خود از این پدیده نا بهنجار وا داشت. برای عرب گران بود تا ببیند زبانش آنطور که لایق آن است بدان صحبت نشود؛ چرا که وی به زبان خود و ظرائف و دقائق آن عنایت شدید داشت و آنرا عنوان فرهنگ کامل خود و ادبیات بلند خود می‌دانست و لحن را، حتی بر شریفان مایه هجنه و ننگ بر می‌شمرد.

در اخبار و روایات آمده است، ابوالاسود دؤلی پس از شنیدن لحن در بین گفتار دختر خود، چنان بر وی سخت گذشت که از این موضوع به امام علی علیه‌السلام شکایت کرد و با کمک امام و راهنمایی‌های ایشان نحو و را بنیان نهاد. پس علم نحو در ابتدا برای جلوگیری از رواج اشتباه در بین کلام عرب وضع شد.

علم نحو، این نهال کوچک غرس شده توسط ابوالاسود دؤلی بعدها با افزودن، شروح و حاشیه نویسی به دست نحویان چنان گسترده و وسیع گشت که آگاهی به همه ابعاد آن تقریباً کاری غیر ممکن شد و به جای اینکه وسیله‌ای برای فهم زبان و دوری از غلط‌گویی و غلط نویسی شود، خود هدفی بس مقدّس گشت و علّت‌ها و دلایلی برای کیفیت اسلوب تکلم عرب بادیه نشین مطرح شد که ذهن ساده اعرابی امّی ولی فصیح به بلندای آن نمی‌رسید.

این پیچیدگی، غموض و گستردگی مباحث نحوی بعدها حرکات اصلاح گرایانه‌ای را در پی داشت که نمونه بارز آن، در شورش ابن مضاء قرطبی (قرن ششم) در کتابش به نام « الردّ علی النحاة » بارز گشت و نقد گزنده‌ای بر دسترنج چندین صد ساله نحویان برجای گذاشت.

این کتاب - الردّ علی النحاة - توسط دکتر شوقی ضیف با تصحیح و ویرایش در سال ۱۹۴۷ میلادی به چاپ رسید و خود برای وی فتح بابی بود تا به طور جدّی به تسهیل نحو روی آورد. دکتر شوقی ضیف از دانشمندان مصری معاصر است که در حوزه‌های مختلف زبان و ادبیات عرب، دست به تألیف آثاری زده است. آثار ایشان را تا پنجاه اثر بر شمرده‌اند، که شامل پژوهش‌های قرآنی و اسلامی، تاریخ و ادبیات عرب، ادبیات و فنون ادبی، نقد ادبی و بلاغت، پژوهش‌های نحوی و زبانی، مقالات و تحقیق و تصحیح متون می‌باشد. اما پژوهش‌های نحوی ایشان چنانکه پیشتر اشاره شد با تصحیح و ویرایش کتاب « الردّ علی النحاة » در سال ۱۹۴۷م آغاز شد. ضیف در سال ۱۹۷۷م طرحی را مبنی بر تسهیل نحو، به فرهنگستان زبان عربی ارائه کرد که بسیاری از پیشنهادها وی همراه با اصلاحاتی مورد قبول این فرهنگستان واقع شد. سپس خود به تألیف کتابی با عنوان « تجدید النحو » در سال ۱۹۸۲م همت گماشت که آراء تسهیلی خود را در شش قسمت همراه با یک مدخل بیان نموده است. بعضی از آرای تسهیلی ایشان با گذر زمان دچار تغییرات و اصلاحاتی از جانب خود ایشان گشت که در کتاب‌های بعدی‌اش قابل مشاهده است.

از دیگر کتاب‌های وی که در آنها به نحو عربی پرداخته، می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره کرد:

- تحقیق کتاب الرد علی النحاة لابن مضاء القرطبی ۱۹۴۷

- المدارس النحویة ۱۹۶۸

- تیسیر النحو التعلیمی قدیما و حدیثا مع نهج تجدیده ۱۹۸۶

- تیسیرات لغویة ۱۹۹۰.

۱-۲ - سوالات تحقیق

۱ - چه عواملی باعث روی آوردن دانشمندان معاصر عرب از جمله شوقی ضیف به تسهیل نحو شده است؟

۲- روند کلی روش شوقی ضیف در تسهیل نحو چگونه بوده است؟

۳ - شوقی ضیف در نظرات تسهیلی خود به کدامیک از مکتب‌های نحوی گرایش داشته است؟

۴ - آراء ارائه شده توسط شوقی ضیف چقدر در تسهیل نحو موثر بوده است؟

۱-۳ - فرضیه‌ها:

۱ - از عواملی که باعث توجه دانشمندان معاصر عرب به آسان نمودن نحو عربی شد، آشنایی آنها با زبانشناسی جدید، سخت بودن فراگیری نحو با همه جزئیات، تفصیل و نوادر و آشنایی نقادان عرب با کتاب‌های تسهیلی نحوی گذشته بوده است.

۲ - این روند بر دو پایه استوار است:

الف - حذف نظریه عامل .

ب - جلوگیری از تأویل و تقدیر در ساخت‌ها^۱ و جمله‌ها .

۳ - از آنجا که هدف ضیف تسهیل مباحث نحوی بوده است، گرایش وی نیز گاهی به نحو بصره و گاهی هم به نحو کوفه است؛ اما در نامگذاری‌های جدید و ترتیب بعضی از باب‌ها، نظرانی را ارائه می‌دهد که در هیچ کدام از این مکتب‌ها بدان پرداخته نشده است و خود مبدع آن است.

---

۱ - ساخت ترجمه « الصیغة » است و منظور از ساختار و ساخت در این پژوهش، یک تک واژه است نه یک جمله.

۴- آراء ارائه شده توسط شوقی ضیف در مورد تسهیل نحو، کمک شایانی به فراگیری نحو کرده است به طوری که در امر آموزش در کشور مصر از آن بهره‌های وافیه برده‌اند؛ اما ذکر این نکته نیز بایسته است که بعضی از این آراء، کمکی به تسهیل نمی‌کند و مایه دشواری آن نیز گشته است و با زبانشناسی جدید تناسب چندانی ندارد، زیرا آنچه که ایشان بیان داشته‌اند همان نحو تجویزی گذشته است در طرح و قالبی نو، در حالی که زبانشناسی جدید به توصیف زبان آنطور که هست می‌پردازد.

۱- ۴- پیشینه تحقیق:

تیسیر یا آسان کردن نحو مسأله‌ای است که ذهن دانشمن دان قدیم و جدید را به خود مشغول کرده است. دانشمندان قرن سوم و چهارم هجری با خلاصه نویسی یا خلاصه کردن کتابهای بزرگ عصر خود به تسهیل نحو پرداختند و این مسأله در اندلس هم، برای اولین بار بنا به اقوال متعدّد، توسط ابن مضاء قرطبی در کتابش «الردّ علی النحاة» مطرح شده است؛ هر چند که بعضی‌ها وی را در این کار متأثر می‌دانند نه مبدع. این مسأله در عصر معاصر نیز به دلائل مختلف، کانون توجه نقّادان و دانشمندانی از جمله ابراهیم مصطفی، مهدی مخزومی، شوقی ضیف و دیگران بوده و در این باره کتاب‌هایی نگاشته‌اند.

در ایران مقالات ارزشمندی توسط بعضی اساتید از جمله «التطورات النحویة فی اللغة العربیة من البداية حتی الآن» به قلم محمد خاقانی نوشته شده است که در آن به بررسی تسهیل نحو پرداخته‌اند. علاوه بر این، پایان نامه کارشناسی ارشدی هم با عنوان «نگاهی نو به نحو عربی در پرتو آراء مخزومی» در دانشگاه تربیت مدرس نیز نوشته شده است؛ ولی هیچ موردی مبنی بر بررسی آراء تسهیلی دکتر شوقی ضیف چه به صورت مقاله و چه کتاب یا پایان‌نامه در ایران مشاهده نشده است. البته پایان‌نامه‌ای با عنوان «آراء نقدی شوقی ضیف در نحو و بلاغت» توسط شکوه السادات حسینی

در دانشگاه آزاد تهران کار شده است که به طور کلی به نقد آثار زبانی ایشان پرداخته است و متعرض نقد و بررسی جزئیات تسهیل نحو شوقی ضیف نشده است. این نکته نیز شایان ذکر است که در کشورهای عربی کتابی به نام « موقف شوقی ضیف من الدرس النحوی » توسط علا اسماعیل الحمزاوی و همچنین بعضی مقاله‌ها توسط دیگر نویسندگان عرب نگاشته شده است که در آنها به بررسی دیدگاه‌های تسهیلی وی پرداخته‌اند.

۱ - ۵ - اهداف تحقیق:

۱ - آشنایی با نحوی ساده و کاربردی تا این خود اشتیاقی برای کسانی که به فراگیری عربی مشغولند ایجاد کند و وسیله‌ای برای هر چه بیشتر آشنایی با قرآن و حدیث گردد. (با توجه به این امر که دانش‌آموزان ایرانی از سختی قواعد عربی شیکوه دارند).

۲ - جلوگیری از روی آوردن هر چه بیشتر عرب‌ها به زبان عامیانه که خود دوری از فرهنگ فصیح گذشته را در پی دارد. (استعمار با رواج ادبیات عامیانه در بین عرب‌ها سعی در جدا کردن آنها از فرهنگ گذشته شان را دارد).

۳ - ایجاد هماهنگی بیشتر نحو عربی با زبانشناسی جدید. (نحو قدیم تجویزی و زبانشناسی جدید توصیفی است).

۱ - ۶ - روش انجام تحقیق:

از کتاب‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس و دیگر دانشگاه‌های تهران و همچنین دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس و سایت‌های اینترنت عربی در این تحقیق استفاده شده است. می‌شود گفت که نیمی از منابع این تحقیق به صورت دانلود از سایت‌های « اتحاد الکتاب العرب »، « www.4shared.com » و « مکتبة المصطفی » گرفته شده است. بیشترین منابعی که در